

Biblioteka „ZA SVA VREMENA”

Ernesto Sabato

TUNEL

Naslov originala:
Ernesto Sábato, *El Tunel*
© Herederos de Ernesto Sabato
c/o Guillermo Schavelzon & Asoc.,
Agencia Literaria

Urednik
Nataša Anđelković

ERNESTO SABATO

TUNEL

Prevela s španskog
Slavica Kojić

II izdanje

BEOGRAD
2017

I

Biće dovoljno da kažem da sam ja Huan Pablo Kastel, slikar koji je ubio Mariju Iribarne; pretpostavljam da svi pamte sudski proces i da o meni nisu potrebna šira objašnjenja.

Mada, đavo bi ga znao šta bi to ljudi trebalo da pamte, i zbog čega. Ja sam, u stvari, oduvek smatrao da ne postoji kolektivno pamćenje, nešto što bi ljudskom rodu možda bilo kao nekakva vrsta brane. Izreka „Sve je nekada bilo bolje” ne znači da je u prošlosti bilo manje zla, nego da – srećom – ljudi to prepuštaju zaboravu. Naravno, ta izreka nije opštevažeća; meni je, na primer, svojstveno da odlično pamtim ružne stvari, tako da bih gotovo mogao da kažem: „Sve je nekada bilo gore”, kada mi sadašnjost ne bi izgledala podjednako užasna kao i prošlost; pamtim tolike strahote, tolika cinična i surova lica, tolika zlodela, da je pamćenje za mene poput stidljive svetlosti koja obasjava ogavni muzej srama. Koliko sam samo puta proveo sate u mračnom kutku ateljea, skrhan, pročitavši neku vest u kriminalističkoj rubrici! Mada, istini za volju, ono najsravnije po ljudski rod

ne pojavljuje se uvek na tom mestu; zločinci su, u neku ruku, najčistija, najbezopasnija stvorenja; ovo ne tvrdim otuda što sam ja ubio jedno ljudsko biće; ne, to je moje iskreno i duboko uverenje. Imamo li posla sa ljudskom štetočinom? Ubijmo tog stvora i gotovo. To je ono što ja zovem *dobrim delom*. Pomislite koliko je štetnije po društvo ako taj stvor nastavi da luči otrov i ako, umesto da ga društvo odstrani, to isto društvo, da bi suzbilo njegovo delovanje, pribegava anonimnim pretnjama, kletvama i drugim sličnim podlostima. Što se mene tiče, moram da priznam da sada žalim što nisam bolje iskoristio vreme dok sam bio na slobodi i što nisam ubio šestoricu-sedmoricu tipova koje poznajem.

To da je svet užasan, istina je koju je izlišno dokazivati. Elem, da bi se to dokazalo, dovoljno je pomenuti samo jedan slučaj: pošto se u jednom koncentracionom logoru nekadašnji klavirista požalio da je gladan, naterali su ga da pojede pacova, *i to živog*.

Ipak, nije to ono o čemu sam sada želeo da govorim; kasnije ću, bude li prilike, reći nešto više o događaju sa pacovom.

II

Kao što rekoh, zovem se Huan Pablo Kastel. Možda ćete se zapitati šta me navodi da napišem istorijat svog zločina (ne znam da li sam već rekao da ću pripovedati o svom zločinu) i, povrh svega, da potražim izdavača. Kao dobar poznavalac ljudske duše, mogu da pretpostavim da ćete pomisliti da to radim iz sujete. Mislite šta god vam volja, za to me briga kao za lanjski sneg; ja već odavno ne marim za mišljenje drugih ljudi i za njihovu pravdu. Pretpostavite, dakle, da ovu priču objavljujem rukovođen sujetom. Na kraju krajeva, i ja sam sazdan od krvi, mesa i kostiju, i ja imam malje, kosu i nokte kao i svaki drugi čovek i smatram da bi bilo veoma nepravedno kada biste, baš od mene, zahtevali da imam naročita svojstva; čovek ponekad pomisli da je natčovek a onda otkrije da je i sam ništavan, prljav i podmukao. A kada je reč o sujeti, šta da vam kažem: mislim da niko nije lišen tog značajnog pokretača Ljudskog Progresa. Smešna su mi ona gospoda koja kao primer navode skromnost koja je krasila Ajnštajna i njemu slične; moj odgovor njima glasi: *lako je onome ko je slavan da bude skroman*; mislim

da se pravi skromnim. Čak i kada izgleda da je uopšte nema, sujeta odjednom izbija u svom najtananijem obliku: sujeta u skromnosti. Koliko smo se samo puta susreli sa ovakvim ljudima! Čak je i čovek, stvaran ili simboličan, kao što je Hristos, izgovorio reči koje mu je naložila sujeta, a ako ne sujeta, ono barem oholost. A šta reći o čoveku kao što je Leon Bloj, koji se branio od optužbi da je sujetan dokazujući da je život proveo u službi ljudi koji mu nisu ni do kolena? Sujeta se javlja tamo gde je najmanje očekujemo: ona prati dobrodušnost, požrtvovanost, velikodušnost. Kada sam bio dete i očajavao na pomisao da će moja majka jednoga dana morati da umre (s godinama čovek spozna da smrt ne samo da je snošljiva, nego čak i utešna), nisam ni pomišljao da bi moja majka mogla da ima ikakvu manu. Sada, kada nje više nema, moram da kažem da je bila onoliko dobra koliko to može da bude ljudsko čeljade. Sećam se, međutim, kako me je, poslednjih godina njenog života, kada sam ja već bio odrastao čovek, isprva bolelo kada bih u njenim najboljim postupcima naslutio makar i primesu sujete ili oholosti. Nešto mnogo očiglednije dogodilo se meni samom kada su moju majku operisali od raka. Da bih stigao na vreme, trebalo je da dva dana provedem u putu i bez sna. Kada sam se našao kraj njene postelje, njeno samrtnički blede lice smoglo je snage da mi se blago i s nežnošću osmehne, dok mi je jedva čujnim glasom uputila reči sažaljenja (ona je žalila mene zbog mog UMORA!). A ja sam, nejasno, u sebi, osetio sujetni ponos što sam uspeo da doputujem tako brzo. Otkrivam vam ovu tajnu da biste videli koliko sebe ne smatram boljim od ostalih.

Ipak, ne pričam vam sve ovo iz sujete. Možda bih bio

spreman da priznam da u tome ima zrnice gordosti ili oholosti. Ali, čemu ta neodoljiva potreba da se traži objašnjenje baš svakom postupku u životu? Kada sam počeo da pišem ovu povest, bio sam čvrsto rešen da ne dajem nikakva objašnjenja. Želeo sam samo da ispričam priču o zločinu koji sam počinio i tačka; kome se ne bude sviđalo, neka ne čita. Mada ne verujem da neće, jer su upravo oni ljudi koji uvek zahtevaju objašnjenje i najradoznaliji i mislim da niko od njih neće propustiti priliku da do kraja pročita priču o jednom zločinu.

Mogao bih da prećutim razloge koji su me naveli da napišem ove stranice ispovesti; međutim, pošto nije u mom interesu da me smatraju ekscentričnim, kazaću istinu koja je u svakom slučaju veoma jednostavna: mislio sam da bi ih moglo pročitati mnogo ljudi, sada kada sam postao slavan; i mada se mnogo ne zanosim čovečanstvom u celini niti čitaocima ovih stranica ponosob, drži me slabašna nada da će me neko ipak razumeti. **PA MAKAR TO BILA I JEDNA JEDINA OSOBA.**

„Zašto”, mogao bi neko da se zapita, „tek slabašna nada, ako će rukopis pročitati toliko ljudi?”. Ovakva pitanja smatram neumesnim. Mada, uprkos svemu, i njih treba predvideti, jer ljudi neprestano postavljaju neumesna pitanja, za koja se i najpovršnijom analizom ispostavi da su nepotrebna. Mogao bih do iznemoglosti i na sav glas da govorim pred skupom od sto hiljada Rusa: niko me ne bi razumeo. Shvatate li šta hoću da kažem?

Postojala je jedna osoba koja je mogla da me razume. Ali, to je bila upravo osoba koju sam ubio.

III

Svi znaju da sam ja ubio Mariju Iribarne Hanter. Ali niko ne zna kako sam je upoznao, kakvi su tačno bili naši odnosi i kako sam došao na pomisao da je ubijem. Pokušaću da sve ispričam nepristrasno jer, iako sam mnogo propatio njenom krivicom, nisam toliko glup da umišljam da sam savršen.

Na Prolećnom salonu 1946. godine izložio sam sliku pod nazivom *Materinstvo*. Stilski je bila urađena kao i mnoge pre nje: štono kritičari kažu svojim nepodnošljivim žargonom, slika je bila solidna, dobre građe. Pone-la je, na kraju krajeva, sve one epitete koje ti šarlatani uvek prišivaju mojim platnima, uključujući „nešto duboko intelektualno”. Međutim, u levom gornjem uglu, kroz jedan prozorčić, nazirao se majušni i skrajnuti prizor: opustela plaža i žena zagledana u morsku pučinu. Izgledalo je da ta žena nešto iščekuje, možda nekakav pri-gušen i daleki zov. Prizor je, po mom mišljenju, odavao čežnjivu i apsolutnu usamljenost.

Niko nije obratio pažnju na taj prizor: prelazili su pre-ko njega pogledom kao preko nečeg sporednog, vero-

vatno ukrasnog. Izuzev jedne jedine osobe, izgleda da niko nije shvatio da taj prizor predstavlja suštinsku stvar. Jedna nepoznata devojka zadržala se dugo vremena pred mojom slikom, ne pridajući, na izgled, značaj velikoj ženi u prvom planu, ženi koja je posmatrala dete koje se igra. Za razliku od drugih, pogled neznanke dugo je ostao prikovan za prizor sa prozorčedom i dok ga je posmatrala, siguran sam, bila je odvojena od čitavog sveta: nije videla ni čula druge ljude koji su prolazili ili se zaustavljali pred mojim platnom.

Sve vreme sam je željno posmatrao. Zatim je nestala u mnoštvu ljudi, dok sam ja ostao razapet između neopisivog straha i razdiruće želje da joj se obratim. Čega sam se bojao? Bio sam u stanju čoveka koji strahuje da ne prokocka sav novac kojim raspolaže u životu, igrajući na samo jedan broj. Ipak, kada je nestala u gomili, ostadoh razdražen i nesrećan, s mišlju da bi moglo da se dogodi da je nikada više ne vidim, izgubljenu među milionima bezimenih žitelja Buenos Ajresa.

Te sam se noći vratio kući nervozan, zlovoljan, tužan.

Sve do zatvaranja izložbe, odlazio sam tamo svakodnevno i stajao na dovoljnoj udaljenosti od moje slike da mogu da prepoznam svakoga ko bi zastao ispred nje. Ali ona se više nije pojavila.

Narednih meseci mislio sam samo na nju, na mogućnost da je ponovo vidim. I, u izvesnom smislu, samo za nju sam slikao. Izgledalo je kao da maleni prizor sa prozorčedom počinje da se uvećava i preplavljuje čitavo platno i celokupno moje delo.

IV

I konačno, jednog popodneva, ugledao sam je kako ide ulicom. Išla je pločnikom prekoputa, odlučnim korakom, kao neko ko mora da stigne na određeno mesto, u određeno vreme.

Prepoznao sam je odmah; prepoznao bih je i da je bila okružena mnoštvom sveta. Osetio sam neopisivo uzbuđenje. Toliko sam mislio na nju, svih tih prethodnih meseci, toliko toga zamišljao, da sad, kad sam je ugledao, nisam znao šta da radim.

Istina je da sam mnogo puta zamišljao i do tančina planirao kako ću da postupim u slučaju da je ponovo sretnem. Mislim da sam već rekao da sam veoma stidljiv; zbog toga sam se u mislima stalno vraćao mogućem susretu i tome kako da ga iskoristim. Najveća teškoća koja je uvek iskrsavala u tim zamišljenim susretima bio je način na koji bih zapodenuo razgovor sa neznankom. Poznajem mnoge ljude koji nemaju poteškoća da stupe u razgovor sa nepoznatim ženama. Priznajem da sam takvima jedno vreme jako zavideo, jer, iako nikada nisam bio ženskaroš, ili baš zato što to nisam bio, u

dva-tri navrata sam zažalio što nisam uspeo da uspostavam vezu sa nekom ženom, u onim retkim slučajevima kada čoveku izgleda nemoguće da se pomiri sa mišlju da će neka žena zauvek ostati tuđinka u njegovom životu. Nažalost, meni je suđeno da ostanem tuđin u životu svake žene.

U tim zamišljenim susretima analizirao sam različite mogućnosti. Dobro poznajem sebe i znam da iznenadne i nepredvidljive okolnosti umeju da me u potpunosti izbace iz koloseka; do te mere sam smušen i stidljiv. Pripremio sam, dakle, nekoliko varijanti koje su bile logične ili bar moguće. (Nije logično da vam bliski prijatelj pošalje uvredljivo anonimno pismo, ali svi znamo da je to moguće).

Devojka je, kao što se dalo videti, imala običaj da odlazi na izložbe slika. Ukoliko bih je sreo, stao bih kraj nje i ne bi mi bilo previše komplikovano da sa njom zapodennem razgovor o nekoj od izloženih slika.

Pošto sam razmotrio tu mogućnost, odmah sam je odbacio. *Ja nikada ne odlazim na izložbe slika.* Ovakav stav kod jednog slikara može da izgleda čudan, ali za to, u stvari, postoji objašnjenje i uveren sam da bi mi ceo svet dao za pravo ukoliko bih odlučio da to objašnjenje i pružim. Dobro, de, možda preterujem kad kažem „ceo svet”. Ne, *sigurno preterujem.* Iskustvo mi je pokazalo da ono što meni izgleda jasno i očigledno gotovo nikada ne izgleda tako drugima iz moje okoline. Toliko puta sam se opekao da sada hiljadu puta oklevam pre nego što počnem da opravdam ili objašnjavam neki svoj postupak i na kraju se, gotovo uvek, povučem u sebe i začutim. To je i bio razlog što se do danas nisam upustio u opisiva-

nje zločina koji sam počinio. Takođe, u ovom trenutku ne znam da li вреди da detaljno objašnjavam svoj stav u vezi sa izložbama slika, ali se bojim da ćete, ako to ne objasnim, pomisliti da je reč o pukoj maniji a ne o nečemu za šta postoje duboki razlozi.

I stvarno, za to postoji više razloga. Reći ću, pre svega, da prezirem grupe, sekte, bratstva, esnafe i, sve u svemu, tu žgadiju koja se okuplja iz profesionalnih razloga, iz zadovoljstva ili zbog sličnosti manija. Ti konglomerati imaju gomilu grotesknih atributa: svi su kao štancovani, upotrebljavaju sopstveni žargon, umišljaju da su nešto više od ostalih ljudi.

Primećujem da se problem komplikuje, ali ne vidim načina da ga pojednostavim. S druge strane, onaj ko želi da prestane da čita ovo pisanije može to smesta da učini; jednom za uvek dajem mu na znanje da ima moju apsolutnu dozvolu.

Šta hoću da kažem ovim „kao štancovani“? Verovatno ste primetili koliko je neprijatno sresti nekoga ko svaki čas namiguje ili krivi usta. Ali, možete li da zamislite sve te tipove okupljene u jednom klubu? Mada, nije potrebno ići u tu krajnost: dovoljno je da posmatrate velike porodice u kojima se ponavljaju izvesne crte lica, izvesni pokreti, izvesni glasovni prelazi. Dešavalo mi se da se zaljubim u neku ženu (u potaji, naravno) i da glavom bez obzira pobegnem pred mogućnošću da upoznam njene sestre. Drugom prilikom mi se dogodilo nešto užasno: učinile su mi se zanimljivim crte lica na jednoj ženi, ali sam, upoznavši njenu sestru, pao u depresiju i ostao zadugo postiđen: iste one crte koje su mi se kod one žene učinile dostojne divljenja, na njenoj sestri izgle-

dale su prenaglašene i izobličene, pomalo karikaturalne. I ta izobličena vizija one prve žene na njenoj sestri, sem tog utiska, izazvala je u meni i osećaj stida, kao da sam ja delimično kriv zbog smešne svetlosti koju je sestra bacala na ženu kojoj sam se toliko divio.

Možda se meni takve stvari događaju zato što sam slikar, jer sam primetio da ljudi, inače, ne pridaju značaj tim porodičnim deformacijama. Moram da priznam da mi se slično događa i sa slikarima koji podražavaju velike majstore, kao na primer oni nesrećnici koji slikaju *a la Pikaso*. Tu je, zatim, i žargon, još jedna karakteristika koju ne podnosim. Dovoljno je uzeti bilo koji primer: psihoanalitičare, komuniste, fašiste, novinare. Svi oni su mi jednaki, svi jednako odvratni. Navodim primer koji mi u ovom trenutku pada na pamet: psihoanalitičare. Doktor Prato je veoma talentovan i smatrao sam ga za istinskog prijatelja, do te mere da sam doživeo užasno razočaranje kada su svi počeli da me progone a on se pridružio tom ološu; ali manimo se toga. Jednoga dana, tek što sam došao u ordinaciju, reče mi da mora da izađe i pozva me da pođem sa njim.

– Kuda? – upitah ga.

– Na koktel Udruženja – odgovori on.

– Kog Udruženja? – upitah sa prikriivenom ironijom, pošto me izluđuje način na koji svi oni govore: umesto Udruženje psihoanalitičara, kažu samo Udruženje, umesto Komunistička partija vele Partija, umesto Sedma Betovenova simfonija kažu Sedma.

Pogleda me začuđeno, no ja izdržah njegov pogled praveći se nevešt.

– Pobogu, čoveče, Udruženja psihoanalitičara – odgovori, gledajući me prodornim pogledom kakav Frojdove

pristalice smatraju obaveznim u toj profesiji i kao pitajući se: šta li je sad spopalo ovog tipa?

Prisetio sam se da sam negde pročitao nešto o neakvom skupu ili kongresu kojem je predsedavao doktor Bernard o Bertrand. Ubeđen da nije reč o tome, upitah da nije to u pitanju. Pogledao me je s prezrivim smeškom.

– To su šarlatani – prokomentarisao je. Jedino udruženje psihoanalitičara međunarodno priznato jeste naše.

Ponovo je ušao u svoj kabinet, potražio nešto u fioci i na kraju mi pokazao neko pismo na engleskom. Pogledah ga iz učtivosti.

– Ja ne znam engleski – objasnih mu.

– Pismo je iz Čikaga. Tu piše da nas priznaju kao jedino udruženje psihoanalitičara u Argentini.

Napravih izraz divljenja i dubokog poštovanja.

Potom smo izašli i kolima se odvezli do pomenutog mesta. Tamo je bilo mnogo sveta. Neke ljude sam znao po čuvenju, kao na primer doktora Goldenberga, koji se u poslednje vreme prilično proćuo: njegov pokušaj da izleči neku ženu završio je tako što su ih oboje strpali u ludnicu. On je upravo izašao odande. Pažljivo sam ga pogledao, ali mi se nije učinio gorim od ostalih, čak mi je izgledao mirniji, možda otuda što je jedno vreme proveo u zatvorenom prostoru. Pohvalio je moje slike na takav način da sam shvatio da ih prezire.

Sve je bilo toliko elegantno da sam se postideo svog starog i izlzanog odela. Pa ipak, nije bilo to ono što je u meni izazivalo utisak da je sve to u celini uzev groteskno, već je taj utisak izazivalo nešto što nisam uspevao da definišem. Vrhunac svega je bio kada je jedna veoma

otmena dama, u trenutku dok me je nudila sendvičima, komentarisala sa izvesnim gospodinom nekakav problem koji se odnosio na analni mazohizam. Moguće je, dakle, da je taj utisak bio izazvan kontrastom između modernog, blistavog i funkcionalnog nameštaja i uglađenih dama i gospode koji su u međusobnom obraćanju upotrebljavali genitalno-urinarne izraze.

Hteo sam da potražim neki miran kutak, ali je to bilo nemoguće. Stan je bio krcat istovetnim ljudima koji su sve vreme govorili istu stvar. Onda sam spas potražio na ulici. Našavši se ponovo među običnim svetom (uličnim prodavcem, dečakom, šoferom) izgledalo mi je neverovatno da u jedan stan može da stane toliko ljudi.

Ipak, od svih družina, posebno prezirem slikarske. Delimično, naravno, otuda što ih najbolje poznajem, a znano je da čovek ima više razloga da prezire ono što bolje poznaje. Ali, imam još jedan razlog: **KRITIČARE**. Oni su pošast koju nikada nisam uspeo da razumem. Kada bih ja bio veliki hirurg i kada bi neki gospodin koji nikad nije uzeo u ruke skalpel, koji čak nije ni lekar niti je ikada mački namestio slomljenu šapu, počeo da mi objašnjava greške prilikom operacije, šta bi čovek mogao da pomisli? Isti slučaj je i sa slikarstvom. Ono što je zanimljivo jeste što ljudi ne opažaju da je to isto i mada se smeju pretenzijama hirurškog kritičara, sa neverovatnim uvažavanjem slušaju ove šarlatane. Čovek bi mogao sa izvesnim respektom da sasluša mišljenje kritičara koji je nekada i sam slikao, pa makar to bila i osrednja platna. Pa čak i u tom slučaju bilo bi apsurdno, jer kako čovek da smatra razumnim to da jedan osrednji slikar daje savete dobrom slikaru?